

แนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม กรณีศึกษา สวนป่าคลองตะเกรา
Community Approach to Participatory Forest Plantation Management: A
Case Study of the Khlong Takrao Plantation

กรณิการ์ วงษ์มิตรแท้^{1*}รัชณี โพธิ์แทน¹นิคม แหลมลัก¹Kornnika Wongmittae^{1*}Rachanee Pothitan¹Nikhom Laemsak¹¹คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Faculty of Forestry, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900, Thailand

*Corresponding Author, Email: Kornnika.w@ku.th

รับต้นฉบับ: 27 พฤศจิกายน 2564

รับแก้ไข: 25 ธันวาคม 2564

รับลงพิมพ์: 5 มกราคม 2565

ABSTRACT

This research aimed to study the opinions and participation of local people towards the management of the Khlong Takrao forest plantation and to analyze the participation approaches to plantation management. Data were collected through semi-structured interviews, a questionnaire survey using multi-stage sampling of 4 in 7 local communities with 274 respondents and focus groups discussion. Data was analyzed using the SWOT analysis technique and TOWS Matrix method.

The findings indicated that the level of people participation was low (23%) and the level of opinion to benefits from the forest plantation was moderate ($\bar{X}=3.13\pm 0.94$). However, the level of expectation related to operations in the forest plantation was high ($\bar{X}=3.55\pm 0.80$), the relationship between the forest plantation and local community was also high ($\bar{X}=3.47\pm 0.83$), and the participation in forest plantation management was high ($\bar{X}=3.51\pm 0.81$). The results of SWOT Analysis and TOWS Matrix define 7 principal approaches to increase the involvement in forest plantation management, namely 1) developing forest plantation areas as tourist attractions, 2) promoting participatory forest plantation management, 3) developing participatory forest management plans, 4) developing communication systems, 5) building community capacity, 6) integrating management with local authorities, and 7) strengthening the monitoring and evaluation of forest plantations management.

Keywords: Participation, Forest plantation management, Khlong Takrao Plantation

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่าคลองตะเกรา และการวิเคราะห์แนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม โดยการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสัมภาษณ์ จากชุมชนรอบพื้นที่สวนป่าคลองตะเกรา จำนวน 7 หมู่บ้าน ทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน มีหมู่บ้านที่ทำการศึกษา จำนวน 4 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน 274 ครัวเรือน และการประชุมกลุ่ม กำหนด

แนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม ด้วยการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อม (SWOT Analysis) และตารางโทว์ (TOWS Matrix)

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสวนป่าค่อนข้างต่ำ เพียงร้อยละ 29.93 มีระดับความคิดเห็นต่อการได้รับประโยชน์จากสวนป่าอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.13\pm 0.94$) ระดับความคาดหวังต่อการดำเนินงานของสวนป่าอยู่ในระดับสูง ($\bar{X}=3.55\pm 0.80$) ระดับความคาดหวังต่อด้านความสัมพันธ์ระหว่างสวนป่ากับชุมชนอยู่ในระดับสูง ($\bar{X}=3.47\pm 0.83$) และระดับความคาดหวังต่อการมีส่วนร่วมในด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่า อยู่ในระดับสูง ($\bar{X}=3.51\pm 0.81$) ผลการวิเคราะห์วิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อม (SWOT Analysis) และตารางโทว์ (TOWS Matrix) สามารถกำหนดแนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม 7 แนวทาง ได้แก่ 1) พัฒนาพื้นที่สวนป่าเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน 2) ส่งเสริมการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม 3) จัดทำแผนการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม 4) พัฒนาระบบการสื่อสาร 5) พัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน 6) บูรณาการทำงานกับหน่วยงานในพื้นที่ และ 7) เสริมสร้างการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของสวนป่า

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การจัดการสวนป่า สวนป่าคลองตะเกรา

คำนำ

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ มีภารกิจในการดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมไม้ ทั้งการทำไม้ การปลูกสร้างสวนป่า การคุ้มครองรักษาป่าไม้ และการแปรรูปไม้ต่าง ๆ (The Secretarial of the Prime Minister, 1956) โดยได้เริ่มดำเนินการปลูกสร้างสวนป่า การทำไม้ออกในพื้นที่รับผิดชอบและพื้นที่ที่ขอใช้ประโยชน์ป่าสงวนแห่งชาติจากกรมป่าไม้ ในปี 2532 รัฐบาลได้ประกาศยกเลิกสัมปทานทำไม้ป่าบก (The Secretarial of the Prime Minister, 1989) และมีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2535 (Forest Industry Organization, 2018) และมีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2536 (Forest Industry Organization, 2018A) ให้บริษัท จังหวัดทำไม้ จำกัด ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับสัมปทานทำไม้และมีภารกิจในการปลูกป่าตามเงื่อนไขสัมปทาน ส่งคืนพื้นที่ให้กับกรมป่าไม้ เพื่อดำเนินการส่งมอบพื้นที่ให้องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เข้าดำเนินการและใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม การรับมอบพื้นที่สวนป่าตามนโยบายดังกล่าว กลับพบปัญหาต่าง ๆ หลายประการ อาทิ การรับมอบพื้นที่สวนป่าโดยไม่มีกรรมสิทธิ์พื้นที่ชัดเจน การมีราษฎรเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของสวนป่าเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย และพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งยากในการพิสูจน์สิทธิ์การได้มาของที่ดิน เนื่องจากที่ดินดังกล่าว บริษัท จังหวัดทำไม้ จำกัด เคยยินยอมให้

ราษฎรอยู่อาศัย และใช้เป็นที่ดินทำกินมาก่อนที่จะส่งมอบพื้นที่สวนป่าให้กับกรมป่าไม้ หรือการใช้ประโยชน์พื้นที่สวนป่าที่ยังคงมีสภาพเป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติเพื่อการเก็บหาของป่าในการยังชีพและเป็นรายได้ของครัวเรือน ทำให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มราษฎรที่ถือครองที่ดินหรือใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าเมื่อเข้าไปดำเนินกิจกรรมตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย โดยได้มีการจัดทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันในการยินยอมให้ราษฎรใช้ประโยชน์พื้นที่แต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินกิจกรรมของสวนป่า หรือสร้างความร่วมมือเพื่อการจัดการสวนป่าร่วมกับชุมชนท้องถิ่นได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ราษฎรยังมีความเข้าใจว่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้รับมอบสวนป่ามาดำเนินการเป็นหน่วยงานเช่นเดียวกับกรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ซึ่งมีภารกิจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แต่ในความจริงแล้ว มีภารกิจหลักคือ การปลูกสร้างสวนป่าไม้เศรษฐกิจ (Forest Industry Organization, 2021) ซึ่งต้องมีการทำไม้ในพื้นที่สวนป่า เพื่อจำหน่ายและใช้ในการบริหารองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เอง แต่มักจะถูกเข้าใจผิดและมองในเชิงลบว่า องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ทำลายทรัพยากรป่าไม้ จึงมีการคัดค้านการทำไม้ออกจากสวนป่า ส่งผลกระทบต่อการทำงานในด้านอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น ขาดรายได้จากการทำไม้เพื่อใช้ในการบริหารองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ พื้นที่สวนป่าปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ป่านุรักษ์ เป็นต้น

ปัจจุบัน องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เล็งเห็นถึงความสำคัญของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จึงได้ประกาศนโยบายการจัดการสวนป่าอย่างยั่งยืน โดยดำเนินการบริหารจัดการสวนป่าควบคู่กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Forest Industry Organization, 2021A) ซึ่งยึดหลักการดำเนินงานที่ว่า ชุมชนท้องถิ่นต้องไม่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมของสวนป่า เช่น การทำไม้ ออก การขนส่งไม้ ผ่านถนนของชุมชนต้องไม่ทำให้เกิดความเสียหาย หรือกิจกรรมที่ดำเนินการต้องไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต เป็นต้น เจ้าหน้าที่ของสวนป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ต้องมีการสื่อสารและการปรึกษาหารือกับชุมชนท้องถิ่น และต้องจัดให้มีกระบวนการที่เหมาะสม สำหรับการแก้ไขข้อเรียกร้อง และข้อขัดแย้งต่าง ๆ รวมทั้งการวางแผนการบริหารจัดการสวนป่าร่วมกัน (Commercial Wood Innovation Office, 2015) ซึ่งถือเป็นภารกิจสำคัญในการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม

ในกรณีสวนป่าคลองตะเกรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ประสบปัญหาการดำเนินงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่น โดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้รับมอบพื้นที่มาจากบริษัท เอื้อวิทยาพาณิชย์ จำกัด (บริษัทจังหวัดทำไม้ จำกัด) และได้เข้ามาดูแลจัดการสวนป่าตั้งแต่ปี 2533 (Royal Forest Department and Forest Industry Organization, 1990) พบปัญหาการซ้อนทับของแนวเขตสวนป่ากับพื้นที่ทำกินของราษฎรที่เข้ามาใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำเกษตรกรรมถึง 167 ไร่ รวมทั้งพบการเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่สวนป่าเพื่อเก็บหาของป่า จนเกิดเป็นกรณีความขัดแย้งระหว่างสวนป่าและราษฎรในพื้นที่ ซึ่งได้มีการเจรจาต่อรองกับกลุ่มราษฎร เพื่อหาแนวทางร่วมกัน แม้จะมีแนวโน้มที่ดีขึ้น แต่การจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมก็ยังคงทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากราษฎรที่อยู่รอบสวนป่ายังมีความหวาดระแวง ไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่สวนป่ากลัวเป็นเรื่องผิดกฎหมายในการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่สวนป่าเพื่อเป็นพื้นที่ทำกินหรือเก็บหาของป่าชนิดต่าง ๆ ทำให้การยอมรับของชุมชนยังมีค่อนข้างน้อย ส่งผลไปถึงการดำเนินงานที่ไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร กอปรกับสวนป่าก็ยังไม่มีการกระบวนการ

ทำงานหรือกิจกรรมที่จะเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมในการบริหารจัดการสวนป่ามากนัก ขาดข้อมูลที่จะนำมาวางแผนการดำเนินงานที่จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมในมิติต่าง ๆ

งานวิจัยในครั้งนี้จึงสนใจว่า ชุมชนโดยรอบสวนป่าคลองตะเกรา มีความคิดเห็นอย่างไรต่อการจัดการสวนป่าและควรมีแนวทางอย่างไรในการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม ผลการศึกษา จะเป็นข้อมูลให้แก่สวนป่าคลองตะเกรา ในการนำไปพัฒนาเป็นแผนการบริหารจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสวนป่าคลองตะเกราและชุมชนท้องถิ่นโดยรอบสวนป่า ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการสวนป่าที่สามารถสร้างประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่สวนป่าที่เหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม กรณีศึกษาสวนป่าคลองตะเกรา เป็นการดำเนินการโดยวิธีการวิจัยแบบผสม (mixed methods research) โดยมีวิธีการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

วิธีการศึกษา

1. รวบรวมข้อมูลเอกสาร โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ เช่น ข้อมูลทั่วไปของชุมชน การจัดการสวนป่า เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลมาใช้เบื้องต้นในการศึกษาและพัฒนาเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. การสังเกตการณ์ (observation) ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม โดยการใช้การสังเกตภายในชุมชน ในประเด็นที่เกี่ยวกับ สภาพทั่วไปของชุมชน ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีพ สภาพของสวนป่า และกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นข้อมูลในการทำความเข้าใจชุมชนและการดำเนินงานของสวนป่า
3. การสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

หลัก (key informants) ด้วยแนวคำถามที่กำหนดเป็นประเด็นคำถามแบบกว้าง ๆ เช่น ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่า เป็นต้น โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 ราย ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สวนป่า เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลไปเป็นแนวทางในการพัฒนาแบบสัมภาษณ์และกำหนดประชากรในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

4. การสำรวจด้วยแบบสัมภาษณ์ เป็นการเก็บข้อมูลความคิดเห็นและกรณีมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่า ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

4.1 การพัฒนาแบบสัมภาษณ์ โดยนำแนวคิดและหลักการจากการตรวจเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง มาพัฒนาแบบสัมภาษณ์กำหนดเป็นข้อคำถามที่สอดคล้องกับประเด็นการศึกษา จากนั้นทำการทดสอบแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นนำมาทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรที่ทำการศึกษา จำนวน 30 ชุด ได้แก่ หมู่บ้านหนองปลาชีว และบ้านหนองปรือน้อย แล้วนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (reliability) ของคำถามในแบบสัมภาษณ์ โดยวัดความ

สอดคล้องภายในด้วยค่า Cronbach's Alpha ใช้เกณฑ์ความเชื่อมั่นที่ยอมรับได้ที่ 0.7 (Srisuk, 2009) ผลการทดสอบความเชื่อมั่นของสเกลวัดทัศนคติที่ 0.88 จากนั้นมีการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้มีความเหมาะสมมากขึ้น

4.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยประชากรในการศึกษารั้งนี้ คือครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนรอบพื้นที่สวนป่าคลองตะเกรา จำนวน 7 หมู่บ้าน โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multi-stage sampling) โดยขั้นแรก สุ่มหมู่บ้านเป้าหมายให้ได้ไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 50 ของหมู่บ้านทั้งหมด ในกรณีนี้ กำหนดหมู่บ้านเป้าหมายไว้ 4 หมู่บ้าน ทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (การจับฉลาก) ซึ่งได้หมู่บ้านเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ บ้านเกาะกระตัง บ้านทรัพย์เจริญ บ้านเขากระตาศ และบ้านทุ่งสาย ซึ่งมีครัวเรือนทั้งหมด 950 ครัวเรือน กำหนดขนาดตัวอย่างตามเกณฑ์ของ Krejciei and Morgan (1970) ได้ขนาดตัวอย่าง 274 ครัวเรือน ใช้สูตรการกระจายตามสัดส่วนในแต่ละหมู่บ้าน (Jamekorn, 1983) ดัง Table 1

Table 1 Distribution of the total and sample household number by village.

Sample village	Number of households	Number of sampled households
1. Ban Thung Sai	353	87
2. Ban Koh Kra Thing	180	82
3. Ban Khao Kradat	295	48
4. Ban Sap Charoen	122	30
Total	950	274

5. การประชุมกลุ่ม (group discussion) คือ การเชิญตัวแทนของชุมชน โดยแบ่งเป็นหมู่บ้านละ 7 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และตัวแทนชุมชน และเจ้าหน้าที่สวนป่าคลองตะเกรา 2 คน รวมเป็น 30 คน มาประชุมเพื่อร่วมกันพิจารณา ให้ข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุงแก้ไข ร่างแนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งนักวิจัยได้จัดทำขึ้นจากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด มากำหนดแนวทางในการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา จัดเรียงเรียงข้อมูล วิเคราะห์ประเด็นที่มีความเชื่อมโยง และเป็นสาระสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาแบบสัมภาษณ์ และการอธิบายผลการศึกษาด้านต่าง ๆ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยใช้สถิติเชิง

พรรณนา (descriptive statistic) ในการอธิบายข้อมูล เช่น ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ เป็นต้น วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นต่อความคาดหวังในด้านการจัดการสวนป่าและการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่าคลองตะเกรา ใช้เกณฑ์การให้คะแนนของ Likert's scale (Petsuksiri, 1988) นำมาแบ่งช่วงของค่าเฉลี่ยที่ได้แต่ละข้อคำถาม เพื่อให้ทราบระดับความคิดเห็น ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ระดับน้อยที่สุด (\bar{X} =1.00-1.80) ระดับน้อย (\bar{X} =1.81-2.60) ระดับปานกลาง (\bar{X} =2.61-3.40) ระดับสูง (\bar{X} =3.41-4.20) และระดับสูงที่สุด (\bar{X} =4.21-5.00)

3. การวิเคราะห์เพื่อจัดทำแนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ได้แก่ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด แล้วนำผลที่ได้มากำหนดแนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมด้วยวิธีการ TOWS Matrix (Hutanuwatr and Hutanuwatr, 2002) โดยการจับคู่ จุดแข็งกับโอกาส เป็นแนวทางจากจัดการเชิงรุก (active approach (SO)) จุดอ่อนกับโอกาส เป็นแนวทางเชิงแก้ไข (adjusted approach (WO)) จุดแข็งกับข้อจำกัด เป็นแนวทางเชิงป้องกัน (protected approach (ST)) และจุดอ่อนกับข้อจำกัด เป็นแนวทางเชิงรับ (passive approach (WT)) จากนั้นนำไปประชุมกลุ่ม เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขแนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

พื้นที่ศึกษา

สวนป่าคลองตะเกรา จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นสวนป่าในสังกัดองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคกลาง ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลท่าตะเกรา อำเภอกาตาปะเดียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา พื้นที่การใช้ประโยชน์ของสวนป่าคลองตะเกรา ทั้งหมด 4,824.12 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ 80.44 ไร่ พื้นที่ปลูกสร้างสวนป่า 4,420.69 ไร่ พื้นที่ทับซ้อนกับราษฎร 167.56 ไร่ และพื้นที่อื่น ๆ 158.44 ไร่ ชนิดไม้ที่ปลูก ได้แก่ สัก (*Tectona grandis* L.f.) ยูคาลิปตัส (*Eucalyptus*

spp.) ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus*) พะยูง (*Dalbergia cochinchinensis* Pierre.) ยางพารา (*Hevea brasiliensis* Muell. Arg.) กระถินเทพา (*Acacia mangium* Willd.) และอื่น ๆ ซึ่งมีหมู่บ้านที่อยู่รอบสวนป่าจำนวน 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเกาะกระทิง บ้านทรัพย์เจริญ บ้านเขากระดาศ บ้านทุ่งสาย บ้านคลองสียัด และบ้านคลองตะเคียน

ผลและวิจารณ์

ลักษณะข้อมูลประชากรโดยรอบพื้นที่สวนป่า

กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิง ร้อยละ 54.74 เพศชาย ร้อยละ 45.26 ส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นหัวหน้าครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 58.76 รองลงมาคือคู่สมรส คิดเป็นร้อยละ 23.72 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 50-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.56 รองลงมาในช่วงอายุ 60-69 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.53 โดยอายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 53.51 ปี (SD=13.39) ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 58.76 รองลงมาจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 17.15 ส่วนใหญ่มีขนาดครัวเรือน 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 55.11 รองลงมา 1-3 คน คิดเป็นร้อยละ 37.96 โดยมีขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 4.10 หรือประมาณ 4 คน (SD=1.61) ร้อยละ 54.74 ของกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้อพยพย้ายถิ่น โดยสาเหตุการย้ายถิ่นฐานส่วนใหญ่เป็นการย้ายมาหางานทำใหม่ ของผู้อพยพย้ายถิ่นฐานรองลงมาอพยพย้ายตามครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 16.79 และร้อยละ 45.33 ของกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน ตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 45.26 เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่หรือเกิดในหมู่บ้านนี้

การประกอบอาชีพ พบว่าในแต่ละครัวเรือนมีอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ ผสมผสานกันไป โดยอาชีพที่นิยมทำมากที่สุด คือ อาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 52.92 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างกรีดยางพารา รองลงมา คือ เกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 27.37 โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้รวมของครัวเรือนต่อปี 100,001-150,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 38.32 โดยมีรายได้เฉลี่ย 109,338 บาท (SD=67,464.14) แสดงให้เห็นว่ามีรายได้แตกต่างกันไม่มากนัก โดยมีรายจ่ายรวมของครัวเรือนต่อปี 50,001-100,000 บาท คิดเป็น

ร้อยละ 45.99 กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 82.85 มีเงินออม แต่เป็นเงินออมที่ไม่มากนัก เนื่องจากมีอาชีพที่จำกัด ด้วยฤดูกาล ทำให้ต้องนำเงินออมมาใช้จ่ายในช่วงที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ

กลุ่มตัวอย่างที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เพียงร้อยละ 34.31 ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์และหนังสือรับรองการใช้ประโยชน์ที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 57.44 และไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือหนังสือรับรองการใช้ประโยชน์ ร้อยละ 42.56 ส่วนใหญ่ถือครองที่ดิน 0.1-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 68.09 ของผู้มีที่ดินทำกิน มีการถือครองที่ดินเฉลี่ยอยู่ที่ 9.49 ไร่ (SD=9.49)

แสดงให้เห็นว่าชุมชนที่อยู่รอบสวนป่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อพยพย้ายถิ่นฐาน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ไม่สูงมากนัก ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินถือครอง ซึ่งสอดคล้องกับการประกอบอาชีพที่เป็นการรับจ้างทั่วไป (กรีดยางพารา) ซึ่งไม่ต้องการที่ดินที่ครองมากนัก และสภาพทางเศรษฐกิจไม่พบปัญหาโดยมีรายได้เพียงพอในการดำรงชีพและมีเงินออมใช้จ่ายในการประกอบอาชีพที่จำกัดด้วยฤดูกาล ซึ่งในช่วงเวลาที่ถูกจำกัดครัวเรือนอาจเข้าไปใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่าเพื่อการดำรงชีพในพื้นที่สวนป่า

การรับรู้เกี่ยวกับสวนป่าคลองตะเกรา

กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 59.85 ที่ตอบว่าไม่รู้จักรสวนป่าคลองตะเกรา มีเพียง ร้อยละ 40.15 เท่านั้นที่รู้จักสวนป่าคลองตะเกรา และในจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่ารู้จักสวนป่าคลองตะเกรา ผู้วิจัยได้ถามคำถามต่อเนื่องเกี่ยวกับภารกิจของสวนป่าคลองตะเกรา โดยร้อยละ 55.46 ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่ารู้จักสวนป่าคลองตะเกรา คิดว่าสวนป่ามีภารกิจในการปลูกป่าเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยทราบภารกิจดังกล่าวมาจากป้ายประชาสัมพันธ์ด้านหน้าสวนป่า อย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่ารู้จักสวนป่าคลองตะเกรา ถึง ร้อยละ 44.54 ที่คิดว่าสวนป่ามีภารกิจในการดูแล รักษาป่าไม้ และสัตว์ป่า เพื่อการอนุรักษ์ คำตอบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจผิดของกลุ่มตัวอย่างต่อภารกิจของสวนป่าคลองตะเกรา ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าว ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึง ปัญหาการรับรู้ของชุมชนท้องถิ่นต่อภารกิจของสวนป่าคลองตะเกรา กลุ่มตัวอย่างไม่รู้จักรและไม่ทราบ

ถึงภารกิจของสวนป่า และมีกลุ่มตัวอย่างบางส่วนเข้าใจภารกิจของสวนป่าไปในทิศทางตรงกันข้าม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่รู้จักรสวนป่าคลองตะเกรา และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สวนป่าดำเนินการร่วมกับชุมชนมีค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยจึงได้อธิบายความเข้าใจ บทบาทหน้าที่และภารกิจของสวนป่าเพิ่มเติม ซึ่งในการสำรวจความคิดเห็น จึงได้สอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่คาดหวังต่อการบริหารจัดการสวนป่าคลองตะเกรา ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความคาดหวังต่อด้าน การดำเนินงานของสวนป่า ความคาดหวังต่อด้านความสัมพันธ์ระหว่างสวนป่ากับชุมชนท้องถิ่น และความคาดหวังต่อด้าน การมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่า นอกจากนั้นยังได้สำรวจความคิดเห็นในด้านการได้รับประโยชน์จากสวนป่า

กิจกรรมที่ชุมชนร่วมดำเนินการกับสวนป่า

แม้ภารกิจของสวนป่าคลองตะเกราจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ สร้างความรู้ความเข้าใจ และการมีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน แต่จากการศึกษาพบว่กิจกรรมที่ชุมชนร่วมดำเนินการกับสวนป่ามีเพียง 3 กิจกรรมเท่านั้น ได้แก่ 1) การประชาสัมพันธ์รับสมัครคนงานจากชุมชนที่อยู่รอบสวนป่า 2) การแจ้งกิจกรรมการดำเนินงานต่าง ๆ ของสวนป่าแก่ชุมชน เช่น แผนการดำเนินงานประจำปี แผนการปลูกสร้างสวนป่าแปลงใหม่ แผนการทำไม้ออกจากสวนป่า เป็นต้น และ 3) การรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการวนเกษตรในพื้นที่การปลูกสร้างแปลงใหม่ที่มีอายุ 1-2 ปี ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว เน้นการให้ข้อมูลหรือการแจ้งข่าวสารของสวนป่าเป็นส่วนใหญ่ แม้บางกิจกรรมจะพยายามให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมกิจกรรมในสวนป่า แต่กลับพบว่าการเข้ามามีส่วนร่วมมีน้อยมาก เพียงร้อยละ 29.93 ทั้งนี้ อาจจะมีสาเหตุมาจากความไม่ไว้วางใจกันและกัน และการดำเนินงานของสวนป่าไม่ได้มีกระบวนการที่จะสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมากนัก

ความคิดเห็นต่อการได้รับประโยชน์จากสวนป่า

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ถึงการได้รับประโยชน์จากสวนป่า พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 32.76 เห็นด้วยในระดับสูง รองลงมา ร้อยละ

32.48 เห็นด้วยในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ชุมชนมองว่าสวนป่าคลองตะเกราสามารถเอื้อประโยชน์ในการดำรงชีพให้แก่ตนเองและชุมชนในระดับปานกลางเท่านั้น ($\bar{X}=3.13$) ในกรณีการส่งเสริมกิจกรรมวนเกษตรในพื้นที่สวนป่ายังมีข้อจำกัด ทั้งในเรื่องของขนาดพื้นที่และการจัดสรรผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มีอยู่ในบางกลุ่มเท่านั้น ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่สวนป่าทั้งด้านการเก็บหาของ

ป่า และการเลี้ยงสัตว์สามารถทำได้แต่มีข้อจำกัด ซึ่งกลุ่มตัวอย่าง มีระดับความคิดเห็นเฉลี่ยในประเด็นนี้น้อยที่สุด ($\bar{X}=2.73$) ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างยังคงต้องพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่สวนป่า จึงมีความกังวลกับการจำกัดการใช้ประโยชน์ของสวนป่า กอปรกับไม่มีกฎระเบียบในการเข้าใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน หรือเกิดจากข้อตกลงร่วมกัน รายละเอียดดัง Table 2

Table 2 Communities' opinion as related to the benefits obtained from the forest plantation.

Benefits	Opinion level of the local community					Mean	Level of opinion
	Very low	Low	Moderate	High	Very High		
	Number of households (percentage)						
1. The plantation always helps and supports communities such as by providing for the children or participating in various activities.	12 (4.38)	75 (23.37)	83 (30.29)	75 (27.37)	29 (10.59)	3.12±0.96	Moderate
2. Non-restrictions uses in the forest plantation area, such as collecting NTFPs and raising livestock.	12 (4.38)	125 (45.62)	64 (23.36)	69 (25.18)	4 (1.46)	2.73±0.93	Moderate
3. The plantation encourages the households to conduct the agroforestry in the forest plantation area for income generation	3 (1.09)	39 (14.23)	110 (40.15)	109 (39.78)	13 (4.75)	3.33±0.82	Moderate
4. The plantation assists the local community case by case	10 (3.65)	37 (13.50)	99 (36.13)	106 (38.69)	22 (8.03)	3.34±0.93	Moderate
Total	37 (3.38)	276 (25.18)	356 (32.48)	359 (32.76)	68 (6.20)	3.13±0.94	Moderate

ระดับความคาดหวังด้านการจัดการสวนป่าคลองตะเกรา

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่รู้จักสวนป่าคลองตะเกรา และกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับชุมชนที่อยู่รอบสวนป่ามีค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยจึงได้อธิบายให้กลุ่ม

ตัวอย่างทราบภารกิจ และการดำเนินงานของสวนป่าคลองตะเกรา จากนั้นจึงได้สำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่คาดหวังต่อการจัดการสวนป่าคลองตะเกราในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีผลการศึกษาดังนี้

1. ระดับความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างต่อ ด้านการดำเนินงานในการบริหารจัดการสวนป่า โดย ภาพรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 49.05 เห็นด้วยในระดับสูง รองลงมา ร้อยละ 33.94 เห็นด้วย ในระดับปานกลาง และ ร้อยละ 8.10 เห็นด้วยใน ระดับสูงที่สุด โดยมีระดับความคาดหวังเฉลี่ย อยู่ใน ระดับสูง ($\bar{X}=3.55$) ดัง Table 3 ซึ่งข้อความทั้งหมด เป็นกิจกรรมที่สวนป่าต้องมีการดำเนินการ โดยสวนป่า จะต้องมีการแจ้งให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับทราบด้วย วิธีการต่าง ๆ เช่น การติดป้ายประชาสัมพันธ์การจ้าง งานของสวนป่า การติดป้ายแสดงพื้นที่อนุรักษ์บริเวณ แปลงปลูกป่าหรือการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านเพื่อชี้แจง กิจกรรม เป็นต้น ทั้งนี้ พบว่าสวนป่ามีการดำเนินการ เพียงบางกิจกรรม และดำเนินการเพื่อให้ครบตาม

ภารกิจการบริหารจัดการสวนป่าเท่านั้น ยังขาดการ ดำเนินการในเชิงรุก ไม่มีการเข้าเตือน หรือมีความ ต่อเนื่องในการดำเนินงานเท่าที่ควร ทำให้กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ไม่ได้รับทราบในกิจกรรมดังกล่าว จึงเป็นจุดอ่อนสำคัญในการดำเนินงานของสวนป่า คลองตะเกรา อย่างไรก็ตามผลการศึกษาก็แสดงให้เห็น อย่างชัดเจนว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังใน ระดับสูงต่อการที่สวนป่าคลองตะเกราให้ความสำคัญ กับการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น ทั้งการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ในพื้นที่สวนป่าร่วมกับ ชุมชน การเข้าร่วมประชุมกับชุมชนในการกำหนด แผนการดำเนินงานของสวนป่า ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรม การจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้บรรลุและ เป็นไปตามมาตรฐานการจัดการสวนป่าอย่างยั่งยืน (Forest Industry Organization, 2021)

Table 3 Communities' expectation related to the operations in the forest plantation.

Administration of the forest plantation	Expected level by the local community					Mean	Level of expectation
	Very low	Low	Moderate	High	Very High		
	Number of households (percentage)						
1. The focus of the plantation should be to conserve forest resources and local identity	2 (0.73)	18 (6.57)	116 (42.34)	121 (44.16)	17 (6.20)	3.49±0.74	High
2. The plantation officials should inform the action plan and overall operations to the TAO and community leaders.	8 (2.92)	16 (5.84)	107 (39.05)	122 (44.52)	21 (7.67)	3.48±0.83	High
3. The zoning of a conservation area will help to preserve the ecosystem.	8 (2.92)	8 (2.92)	75 (27.37)	162 (59.12)	21 (7.67)	3.66±0.78	High
4. Local people should be employed to work in the forest plantation.	1 (0.36)	17 (6.20)	77 (28.11)	153 (55.84)	26 (9.49)	3.68±0.74	High
5. Allowing community members to collect NTFPs in the plantation should be a part of the action plan.	2 (0.72)	42 (15.33)	90 (32.85)	114 (41.61)	26 (9.49)	3.44±0.89	High
Total	21 (1.53)	101 (7.37)	465 (33.94)	672 (49.05)	111 (8.11)	3.55±0.80	High

2. ระดับความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างต่อ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสวนป่ากับชุมชนท้องถิ่น ใน ภาพรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 43.07 เห็นด้วยในระดับสูง รองลงมา ร้อยละ 35.86 เห็นด้วยใน ระดับปานกลาง และร้อยละ 10.67 เห็นด้วยในระดับ น้อย โดยมีระดับความคาดหวังเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง (\bar{X} =3.47) ดัง Table 4 กลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวัง ให้สวนป่าคลองตะเกรา มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ท้องถิ่น โดยเฉพาะการที่หัวหน้าสวนป่า และเจ้าหน้าที่ สวนป่ามีความมีธรรมาจริยธรรมที่ดี สามารถทำงานร่วมกับ ชุมชนได้ รวมทั้งความสม่ำเสมอในการลงพื้นที่ที่ชุมชน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนท้องถิ่นโดยรอบ สวนป่า เมื่อมีปัญหาความขัดแย้งในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้น ควรมีการดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เป็นการสื่อสารที่ทำให้

ชุมชนรู้จักสวนป่าและเข้าใจสวนป่ามากยิ่งขึ้น แต่กลุ่ม ตัวอย่างกลับมีความคาดหวังในระดับปานกลางเท่านั้น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างให้เหตุผลว่า ยังคาดหวังให้เจ้าหน้าที่ สวนป่ามาร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนอยู่เดิม แต่ อาจจะไม่จำเป็นต้องมาทุกกิจกรรม สามารถที่จะเลือก กิจกรรมที่สำคัญ แต่ในปัจจุบันพบว่า เจ้าหน้าที่สวนป่า เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยมาก การรู้จัก กันจะอยู่ในระดับผิวเผิน ทำให้ยากต่อการทำงานเชิง รุกที่ต้องการการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้อง กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดทำ แผนพัฒนาตำบล ระยะ 3 ปี (พ.ศ.2557-2559) ของ เทศบาลตำบลบ้านปาง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคมาจากการสื่อสารและ การประสานงานกับชุมชน ที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วม และทำงานร่วมกันกับชุมชน (Yaboonna *et al.*, 2017)

Table 4 Communities' expectation related to the operations of the relationship between the forest plantation and the local community.

Relationship between the forest plantation and the local community	Expected level by the local community					Mean	Level of expectation
	Very low	Low	Moderate	High	Very High		
	Number of households (percentage)						
1. The plantation should participate in the community activities regularly	18 (6.57)	56 (20.44)	81 (29.56)	106 (38.69)	13 (4.74)	3.15±1.01	Moderate
2. Any conflicts of the plantation with the communities should be resolved promptly.	0 (0)	32 (11.68)	103 (37.59)	131 (47.81)	8 (2.92)	3.42±0.73	High
3. The chief and staffs of the plantation are friendly and have good relations with the local communities	0 (0)	16 (5.84)	103 (37.59)	118 (43.07)	37 (13.50)	3.64±0.79	High
4. Relationship between the forest plantation and the local community should be cordial.	0 (0)	13 (4.74)	106 (38.69)	117 (42.70)	38 (13.87)	3.66±0.77	High
Total	18 (1.64)	117 (10.67)	393 (35.86)	472 (43.07)	96 (8.76)	3.47±0.83	High

3. ระดับความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างต่อ ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่า ผลการศึกษา ในภาพรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ

47.23 เห็นด้วยในระดับสูง รองลงมา ร้อยละ 35.55 เห็นด้วยในระดับปานกลาง โดยมีระดับความคาดหวัง เฉลี่ยอยู่ในระดับสูง (\bar{X} =3.51) เนื่องจากการ

ดำเนินงานของสวนป่าในกิจกรรมต่าง ๆ ยังเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย เช่น การวางแผนและการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของสวนป่า เป็นต้น ดัง Table 5 โดยการดำเนินงานที่ผ่านมา เป็นการแจ้งเกี่ยวกับกิจกรรมในการประชุมระดับตำบลหรือหมู่บ้านเท่านั้น แต่ในภาพรวมของกิจกรรมการดำเนินงานเกี่ยวกับการกำหนด กฎ กติกา หรือพื้นที่ที่สามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้ ยังไม่มีการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมอย่างชัดเจน ทำให้ในปัจจุบันยังไม่มีกฎ กติกา หรือขอบเขตพื้นที่ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังมีความเห็นว่าตนเองไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ต่างฝ่ายต่างดำเนินงานของ

ตนเองไป ซึ่งในความเป็นจริงการดำเนินงานสวนป่าต้องอาศัยความร่วมมือจากราษฎรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เป็นอย่างมากจึงจะสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ Kalapukdee (2021) เกี่ยวกับความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก จะต้องมีความสมดุลระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน ต้องไม่มีการแยกป่ากับชุมชนออกจากกัน กิจกรรมทุกอย่างต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงาน จนถึงการสร้างควมตระหนักรู้ถึงผลของการจัดการป่าชุมชน

Table 5 The communities' expectation related to the operations of participation in forest plantation management.

Participation in forest plantation management	Expected level by the local community					Mean	Level of expectation
	Very low	Low	Moderate	High	Very High		
	Number of households (percentage)						
1. Allow the local communities to participate in planning and monitoring the management of forest plantation.	8 (2.92)	24 (8.76)	106 (38.69)	122 (44.53)	14 (5.10)	3.40±0.83	Moderate
2. Allow the participation of the local communities during the decision-making process related to utilization of forest plantation resources.	7 (2.55)	24 (8.76)	98 (35.77)	127 (46.35)	18 (6.57)	3.46±0.84	High
3. Collaboration with the local communities to set the rules and regulations for the utilization of forest resources.	6 (2.19)	22 (8.03)	90 (32.84)	135 (49.27)	21 (7.67)	3.52±0.83	High
4. Yearly feedback about the forest plantation management from the local people.	3 (1.09)	22 (8.03)	97 (35.41)	138 (50.37)	14 (5.10)	3.50±0.76	High
5. The plantation should enable the setup of a platform for local people to participate in the forest plantation management.	0 (0)	18 (6.57)	96 (35.04)	125 (45.62)	35 (12.77)	3.65±0.78	High
Total	24 (1.75)	110 (8.03)	487 (35.55)	647 (47.23)	102 (7.44)	3.51±0.81	High

จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่าคลองตะเกราที่มีกิจกรรมค่อนข้างน้อย และระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวก็อยู่ในระดับต่ำ ส่วนใหญ่เป็นการแจ้งข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสวนป่าให้แก่กลุ่มตัวอย่างได้รับทราบเท่านั้น ซึ่งจากระดับการมีส่วนร่วมของสถาบันนานาชาติเพื่อการมีส่วนร่วมของสาธารณะ (International Association for Public Participation: IAP2) (Office of the Public Sector Development Commission, 2007) ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ซึ่งเป็นระดับการมีส่วนร่วมต่ำสุด สิ่งที่น่าสนใจ คือ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้มีนโยบายการจัดการสวนป่าอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและได้ผลักดันให้การมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จอย่างหนึ่งของการจัดการสวนป่าอย่างยั่งยืน ดังนั้น สวนป่าคลองตะเกรา ควรมีความพร้อมและปรับกระบวนการทำงาน

แนวทางการพัฒนาการจัดการสวนป่าของสวนป่าคลองตะเกราอย่างมีส่วนร่วม

จากการรับรู้เกี่ยวกับสวนป่าคลองตะเกรา กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สวนป่าดำเนินการมีค่อนข้างน้อย ความคิดเห็นต่อการได้รับประโยชน์จากสวนป่าอยู่ในระดับปานกลาง แต่ความคาดหวังต่อการบริหารจัดการสวนป่า ความสัมพันธ์ระหว่างสวนป่ากับชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่า ส่วนใหญ่มีความคาดหวังอยู่ในระดับสูง วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) และพัฒนาแนวทางโดยใช้วิธี TOWS Matrix ดัง Table 6 ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม ดังนี้

1. แนวทางการจัดการเชิงรุก กำหนดแนวทางได้ 2 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 พัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพของสวนป่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาในระดับท้องถิ่น เนื่องจากสวนป่าบางพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวของอำเภอ อีกทั้งนโยบายองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ผู้นำชุมชนมีความสนใจในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่ง

สามารถผลักดันให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวได้ รวมทั้งเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการสวนป่าอีกด้วย

แนวทางที่ 2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่า เนื่องจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการสวนป่ามีค่อนข้างน้อย และเป็นการมีส่วนร่วมที่อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ดังนั้นจึงควรมีกิจกรรมและกระบวนการที่จะส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้จะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของสวนป่า รวมทั้งการกำหนดกิจกรรมหรือแผนงานที่สอดคล้องต่อการเข้ามาบริหารจัดการสวนป่า กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ควรมีกลไกการจัดการความขัดแย้ง หรือการสร้างพื้นที่ที่จะเปิดโอกาสให้สวนป่าและชุมชนได้เข้ามาทำงานร่วมกันมากขึ้น

2. แนวทางการจัดการเชิงป้องกัน กำหนดแนวทางได้ 1 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 จัดทำแผนการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม การจัดทำแผนของสวนป่า ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและกิจกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนมากขึ้น และควรมีการประชาสัมพันธ์ และสร้างการยอมรับในแผนการจัดการสวนป่า รวมทั้งการสร้างกลไกที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานของสวนป่าได้ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าสวนป่าที่อาจเกิดขึ้น ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องและอาจจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่าในอนาคต

3. แนวทางการจัดการเชิงแก้ไข กำหนดแนวทางได้ 2 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 พัฒนาระบบสื่อสารผ่านเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย และเข้าถึงชุมชนได้มากขึ้น สืบเนื่องจากกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนมีอยู่ค่อนข้างน้อย อีกทั้งการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ เป็นการประชาสัมพันธ์ในระดับอำเภอ ระดับตำบล ทำให้ราษฎรเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของสวนป่าได้ยาก และยังสามารถประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสวนป่า อีกทั้งยังทำ

ให้ชุมชนเข้าถึงการมีส่วนร่วม บทบาท หน้าที่ที่ของการบริหารจัดการสวนป่าได้ง่ายขึ้น

แนวทางที่ 2 ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยการจัดตั้งกลุ่ม เครือข่าย และคณะกรรมการชุมชน เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ กติกา การเข้าใช้ประโยชน์ ด้านสาธารณูปโภคช่วยเหลือชุมชน เพื่อให้เข้าถึงชุมชนได้มากขึ้น รวมทั้งยังเป็นเครือข่ายในการประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในระดับชุมชนได้มากขึ้น

4. แนวทางการจัดการเชิงรับ กำหนดแนวทางได้ 2 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 บูรณาการหน่วยงานในพื้นที่ ในการบริหารจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อเพิ่มทักษะ องค์ความรู้ให้กับราษฎรในท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจ จึงไม่ทราบบทบาท และหน้าที่ที่สามารถเข้าถึงการจัดการสวนป่าได้ การให้ความรู้กับชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการสวนป่า

แนวทางที่ 2 เสริมสร้างการติดตามและการประเมินผลการทำงานของสวนป่าร่วมกับชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมของสวนป่ามีค่อนข้างน้อย การติดตามและการประเมินผลการทำงานจึงเป็นสิ่งที่จะสามารถทำให้สวนป่าทราบว่าชุมชนรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสวนป่าน้อยเพียงใด และสามารถปรับแผนการดำเนินงานของสวนป่าได้

จากแนวทางการพัฒนาการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม มีทั้งหมด 7 แนวทาง สามารถ

นำไปสู่การพัฒนาเป็นแผนปฏิบัติการของสวนป่าลองเตกรา ซึ่งจะสามารถสร้างเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่าของชุมชนท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับ Chaiyasert (2006) ที่เสนอแนวทางการจัดการอย่างมีส่วนร่วมว่าต้องมีการทำให้ชุมชนรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลแสดงออกมา รวมทั้งการสร้างเครือข่ายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา และพัฒนาการดำเนินงานให้ไปสู่เป้าหมายได้ ซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนรอบสวนป่ารับรู้ข้อมูลของสวนป่าและเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวทางการจัดการป่าไม้ของหน่วย XV jeneberang II และหน่วย XII Walanae อินโดนีเซีย โดยมีกลยุทธ์การสร้างเครือข่าย การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างรายได้ที่จะนำไปสู่การให้ความสำคัญและการสร้างความร่วมมือกันกับชุมชนมากขึ้น (Hiyadat *et al.*, 2020) และสอดคล้องกับแนวคิด Ostrom (2010) การจัดการทรัพยากรร่วมกันได้ ต้องดำเนินการตามแนวทาง 8 แนวทาง คือ 1) ความชัดเจนของขอบเขต 2) ความสอดคล้อง 3) การเปิดโอกาสสมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 4) การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิผล 5) แนวทางการปฏิบัติที่ค่อยเป็นค่อยไป 6) กลไกการจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ 7) การให้สิทธิในการจัดการร่วมกัน และ 8) การเชื่อมโยงความร่วมมือโดยภาคีเครือข่าย

Table 6 Developing of a participatory forest plantation management approach.

<p>Internal Origin</p>	<p>Strengths; S S1 The plantation has abundance and biodiversity in some areas. S2 Community leaders are interested in improving the local area. S3 The community has support and dependent lifestyle. S4 People are focused on the importance of cooperation towards participating in community activities S5 People pay attention and are aware about the forest resources and environment.</p>	<p>Weaknesses; W W1 People have occupations that are based on seasons and land W2 There exists limited news about the activities or actions to take advantage of the forest plantation area W3 The community lacks understanding of a participatory forest plantation management W4 Absence of a forum to exchange opinions W5 Absence of a process for employ locals in labor and agroforestry areas W6 Cooperation between forests and communities is at a low level.</p>
<p>External Origin</p> <p>Opportunities; O O1 FIO policy encourages participation in forest plantation management O2 local administrative organization policy encourages the development of eco-tourism O3 increasing the convenience of transportation O4 Near other tourist attractions O5 Use of latest social media and other communication technology trends</p>	<p>Active approach (SO) SO1 Developing forest plantation areas to serve as tourist attractions (S1 S2 O1 O2 O3 O4) SO2 Promoting participatory forest plantation management (S2 S3 S4 S5 O1 O5)</p>	<p>Adjusted approach (WO) WO1 Developing communication systems (W2 W3 W4 W6 O1 O5) WO2 Building community capacity (W1 W2 W5 W6 O1)</p>
<p>Threats; T T1 Appointment and transfer of plantation chief affects the local participation in forest plantation management T2 Rapid urbanization</p>	<p>Protected approach (ST) ST1 Developing participatory forest management plans (S2 S3 S4 S5 T1 T2)</p>	<p>Passive approach (WT) WT1 Integrating to work with local authorities (W2 W3 W6 T1 T2) WT2 Strengthening the monitoring and evaluation of forest plantations management. (W3 W 4W5 W6 T1 T2)</p>

สรุป

จากแนวทางการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมของสวนป่าคลองตะเกรา ทั้ง 7 แนวทางคือ 1) พัฒนาพื้นที่สวนป่าเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

2) ส่งเสริมการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม 3) จัดทำแผนการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วม 4) พัฒนาระบบการสื่อสาร 5) พัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน 6) บูรณาการทำงานกับหน่วยงานในพื้นที่ และ

7) เสริมสร้างการติดตามและประเมินผลการทำงาน ของสวนป่า ซึ่งยังทำให้ทราบแนวทางการแก้ไขปัญหา ในประเด็นต่าง ๆ ที่สามารถสรุปได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ด้านนโยบาย สวนป่าควรให้ชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการจัดการสวนป่าให้มากขึ้น ซึ่งจะช่วย เสริมสร้างให้ชุมชนในพื้นที่ได้มีการแสดงออกถึงการ ดำเนินงานของสวนป่า ได้อย่างเหมาะสมจึงนำไปสู่การ จัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างประสบผลสำเร็จ และสวนป่าควรสร้างความร่วมมือและบูรณาการใน การจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมมากขึ้น เนื่องจากที่ ผ่านมาสวนป่ากับชุมชนยังมีการทำงานที่แยกออกจาก กัน ต่างคนต่างสนับสนุนในส่วนของตน ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วการจัดการสวนป่าต้องดำเนินการอย่างมี ส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสวนป่าให้มีประสิทธิภาพในการ บริหารจัดการสวนป่าร่วมกับชุมชน

2. ด้านองค์กร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมใน การจัดการสวนป่าระหว่างชุมชนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยการกำหนดโครงการรองรับแนวทางการจัดการ สวนป่า บรรจุลงในแผนการดำเนินงานของสวนป่า รวมถึงผลักดันโครงการรองรับดังกล่าวให้ผ่านการ เห็นชอบกับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้และองค์กร ปกครองท้องถิ่น เพื่อเป็นการเสริมสร้างการดำเนินงาน ระหว่างสวนป่ากับชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น อีกทั้งยังถือได้ว่าเป็นระบบการติดตามและประเมินผล การดำเนินงานการจัดการสวนป่าอย่างมีส่วนร่วมให้ เกิดผลสำเร็จ

คำนิยม

ขอขอบคุณหัวหน้าสวนป่าและเจ้าหน้าที่ สวนป่าคลองตะเกรา ขอขอบคุณผู้ใหญ่บ้านและ ราษฎรบ้านเกาะกระทิง บ้านทรัพย์เจริญ บ้านเขา กระดาษ และบ้านทุ่งสำ อำเภอบางขัน จังหวัด ฉะเชิงเทรา ให้การสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ให้สำเร็จ

REFERENCES

Chaiyasert, S. 2006. **Community Development.** Odiensore, Bangkok. (in Thai)
Commercial Wood Innovation Office. 2015. Sustainable Forest plantation management

North Forest Industry Organization. Available Source: http://www.northfio.com/web/fsc/standard_fio58.pdf, April 1, 2021. (in Thai)

Forest Industry Organization. 2018. Request to amend the Cabinet's resolution on the designation of land and forest use zones in the national reserved forests.

Forest Industry Organization. Available Source: <http://www.fio.co.th/p/km/document/km-530305-05.pdf>, January 15, 2018. (in Thai)

Forest Industry Organization. 2018A. Request to amend the Cabinet's resolution on the designation of land and forest use zones in the national reserved forests.

Forest Resource Management Office No.11 (Suratthani) Available Source: <https://www.forest.go.th/suratthani11/wp-content/uploads/sites/46/2016/05/9-71-028.pdf>, January 15, 2018. (in Thai)

Forest Industry Organization. 2021. **Annual Report 2020 Forest Industry Organization.** Forest Industry Organization, Bangkok. (in Thai)

Forest Industry Organization. 2021A. Policy of sustainable forest management according to TIS 14061 standard.

Forest Industry Organization. Available Source: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER18/DRAWER092/GENERAL/DATA0000/0000311.PDF>, March 3, 2021. (in Thai)

Hidayat, M., Alam, S., Ridwan. 2020. Management strategy forest management unit XV jeneberang II and forest management unit XII Walanea with SWOT analysis.

- Advances in Environment Biology Journal** 14(5): 1-8.
- Hutanuwatr, N., Hutanuwatr, N. 2002. **SWOT: Strategic Planning for Community Enterprises**. 5th ed. Local Development Institute, Bangkok. (in Thai)
- Jamekorn, S. 1983. **Statistical Package for Social Sciences**. Program in Statistics, Kasetsart University, Bangkok. (in Thai)
- Kalapukdee, P. 2021. Guideline for sustainable management of community forest resources in Eastern region. **Law and Local Society Journal** 5(1): 1-27.
- Krejcie, R.V., Morgan, D.W. 1970. Determining sample size for research activities. **Educational and Psychological Measurement** 30(3): 607-610.
- Office of the Public Sector Development Commission. 2007. Participatory public administration: techniques methods and implementation. **Public Sector Development Commission**. Available Source: <https://opdc.go.th/file/reader/dXx8NTMwfHxmaWxlX3VwbG9hZA>. September 13, 2016. (in Thai)
- Ostrom, E. 2010. Beyond markets and States: Polycentric governance of complex economic systems. **American Economic Review** 100(3): 641-72.
- Petsuksiri, P. 1988. **Attitude Measurement**. Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Bangkok. (in Thai)
- Royal Forest Department and Forest Industry Organization. 1990. **Agreement of the planted forest plantation under the condition of the concession that has passed the maintenance period (6 years) of Eua Witthaya Phanich Co., Ltd. Between Royal Forest Department and Forest Industry Organization**. Royal Forest Department and Forest Industry Organization, Bangkok. (in Thai)
- Srisuk, K. 2009. **Research Methodology**. 3th ed. Kongchang Printing, Chiang Mai (in Thai)
- The Secretariat of the Prime Minister. 1956. Royal Decree Establishing the Forest Industry Organization. **Royal Thai Government Gazette**. July 24, 1956. Vol. 73 Part 57, Legislative Institutional Repository of Thailand. pp. 881-895. (in Thai)
- The Secretariat of the Prime Minister. 1989. Royal Decree Amending the Forests Act B.E. 2484 B.E. 2532. **Royal Thai Government Gazette**. January 14, 1989. Vol. 106 Part 8 Special Issue, Legislative Institutional Repository of Thailand. pp.9-21. (in Thai)
- Yaboonna, N., Jullajakwat, J., Jaipakdee, S. 2017. The people's participation in formulating the 3 year development plan (B.E.2557-2559) Banpong subdistrict Municipality, Amphoe Hangdong, Chiang Mai province. **Ganesha Journal** 13(1): 147-162. (in Thai)